

Перспективи дальніших розробок в цьому напрямку багатобразні і пов'язані переважно з аналізом розподільчих відносин з означених висхідних теоретико-методологічних позицій.

Список использованных источников

1. Бубенко П. Т. Почему тормозятся инновации [Электронный ресурс] / П. Т. Бубенко, В. А. Гусев. – Режим доступа: www.inno.kharkov.ua/wp-content/uploads/2009.../statya2_rus.pdf.
2. Дементьев В. В. Институты, поведение, власть : [монография] / В. В. Дементьев. – Донецк : ГВУЗ "Донецкий национальный технический университет". – 2012. – 310 с.
3. Длинные волны: Научно-технический прогресс и социальное развитие / Глазьев С. Ю., Микерин Г. И., Тесля П. И. и др. – Новосибирск : Наука, 1991. – 224 с.
4. Львов Д. С. Экономика развития / Д. С. Львов. – М. : Экзамен, 2002. – 512 с.
5. Портер М. Международная конкуренция / М. Портер; [пер. с англ.; под ред. и с предисл. В. Д. Щетинина]. – М. : Междунар. отношения, 1993. – 896 с.

М. Кравченко, канд. екон. наук, доц.

Донецкий национальный технический университет, Донецьк,

С. Шергелашвілі, асп.

Донецкий национальный технический университет, Донецьк

ІННОВАЦІЙНА ПАРАДИГМА Й. ШУМПЕТЕРА ТА ПРИНЦИПИ РЕОРГАНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

Стаття присвячена принципам реорганізації економічної системи України. Принципи реорганізації економічної системи представлені в статті у вигляді наслідків з теорії економічного розвитку Й. А. Шумпетера. Основна ідея статті – інститути сучасного суспільства повинні системно сприяти становленню, функціонуванню та розвитку нової форми привласнення, що впливає як з ролі інноваційного чинника в теорії економічного розвитку Шумпетера, так і з ролі соціальних факторів.

Ключові слова: інноваційні системи, інститути, інноваційна парадигма, інституціоналізація, принципи розподілу, рентна економіка, форма привласнення, влада.

M. Kravchenko, PhD, Associate Professor

Donetsk National Technical University, Donetsk,

E. Shergelashvili, Doctoral Student

Donetsk National Technical University, Donetsk

SCHUMPETER'S INNOVATION PARADIGM AND PRINCIPLES OF ECONOMIC SYSTEM REORGANIZATION

The paper is devoted to the principles of the reorganization of the economic system of Ukraine. The principles of the economic system reorganization presented in the paper as a consequence Schumpeter's theory of economic development. The main idea of the article is that institutions of modern society should systematically promote the establishment, operation and development of a new appropriation form that follows from both the role of innovation as a factor in Schumpeter's theory of economic development and the role of social factors.

Keywords: innovation systems, institutions, innovation paradigm, institutionalization, principles of distribution, rental economics, appropriation form, power.

УДК 330.567;336.532

О. Зухба, канд. екон. наук, доц.
Донецкий национальный технический университет,
Вища школа економіки та менеджменту, Донецьк

ІННОВАЦІЙНІ ЕФЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ДОМОГОСПОДАРСТВА

Визначено сутність та зміст інноваційних зрушень у економічній діяльності домогосподарства у різних сферах відтворення. Показано, що кожне нововведення в діяльності домогосподарства позитивно чи негативно впливає на її результати. Доведено, що наявність позитивних і негативних екстерналій введення інновацій слугує економічним обґрунтуванням їх застосування.

Ключові слова: домогосподарство, інституційна система, інновації, екстерналії.

Сучасні економічні дослідження підтверджують загальний характер прояву економічних законів, одним з яких виступає закон неспівпадіння обсягів приватних і суспільних витрат, що знаходить відображення у позитивних і негативних екстерналіях (зовнішніх ефектах). Атрибутивною ознакою української інституціональної системи є відсутність чіткої специфікації правомочностей власності, що визначає специфічний характер механізму їх реалізації, відсутність ефективних інструментів інтерналізації, що загострює протиріччя інтересів економічних агентів – власників обмежених ресурсів, кінцевими носіями яких є домогосподарства. Це обумовило розуміння необхідності формування ефективного інституціонального середовища, комплексу формальних і неформальних інститутів, що регламентують трансакції щодо обміну пучка прав власності.

Вихідні положення концепції зовнішніх ефектів (екстерналій) сформовані в працях представників різних

6. Солоу Р. Экономика ресурсов и ресурсы экономики / Р. Солоу // The Economic of Resources and the Resources of Economics, 1974. – 321 с.

7. Шумпетер Й. А. Теория экономического развития / Й. А. Шумпетер. – М. : Прогресс, 1982. – 401 с.

8. Economic Development and the National System of Innovation Approach // B. Johnson, C. Edquist, B. A. Lundvall // First Globelics Conference. Rio de Janeiro, November, 3–6, 2003. – 24 p.

9. Etzkowitz H. The Dynamics of Innovation: From National System and 'Mode 2' to Triple Helix of University-Industry-Government Relations / Etzkowitz H. and Leydesdorff : Introduction to the special 'Trip Helix' issue // Research policy. – 2000. – Vol. 29. – No. 2. – P. 109–123.

10. Freeman C. Continental, National and Sub-national Innovation System-complementarity and Economic Growth / C. Freeman // Research Policy. – 2002. – Vol. 31. – Issue 2. – P. 191–211.

11. Johnson A. Functions in Innovation System Approaches / A. Johnson. – Mimeo : Department of Industrial Dynamics, Chalmers University of Technology, 1998.

12. Mowery D. C. Inward Technology Transfer and Competitiveness: the Role of National Innovation Systems / D. C. Mowery, J. E. Oxley // Cambridge Journal of Economics. – 1995. – Vol. 19. – No 1. – P. 67–93.

Надійшла до редколегії 15.10.12

напрямків економічної науки: неокласичної теорії добробуту (А. Маршалл, В. Парето, А. Пігу, П. Самуельсон), економіки суспільного сектору (Е. Аткинсон [2], Ф. Батор, Дж. Стігліц [7]), теорії майнових прав (А. Алчіан, Р. Коуз [4], С. Чен), теорії інтерналізації зовнішніх ефектів (У. Баумол, А. Ніз, Д. Пірс, Т. Татенберг, К. Тернер), набули подальшого розвитку в дослідженнях російських і вітчизняних вчених (Т. Артьомова [1], С. Кірдіна, В. Ліпов, А. Шастітко [8] та ін.).

Традиційно теорія зовнішніх ефектів використовується для визначення меж державного втручання і ринкового саморегулювання – визнання динаміки трансакційних витрат як індикатору ефективності економічної діяльності визначає якісно новий підхід до вивчення характеру і змісту відносин економічних суб'єктів. У межах традиційного трактування зовнішніх ефектів залишаються не розробленими питання кількісної оцінки й обліку соціальних витрат на рівні окремих економічних

суб'єктів, зокрема домогосподарств, стимулювання державою позитивних екстерналій щодо окремих видів їх економічної діяльності. Так, відомо, що інвестиції в людський капітал, які здійснює домогосподарство, у тому числі в освіту, охорону здоров'я, соціальну адаптацію тощо, відіграють провідну роль у створенні приросту ВВП розвинутих країн, але сучасна економічна наука ще не може запропонувати дієвих інструментів оцінки позитивних зовнішніх ефектів від таких капіталовкладень.

Особливе місце в економічній діяльності домогосподарства посідають інноваційні зміни, що мають власні позитивні та негативні екстерналії. У сучасній економічній літературі запропонований аналіз зовнішніх ефектів у діяльності фірм, але інші економічні суб'єкти залишаються поза увагою дослідників. Метою статті є визначення впливу інноваційних змін на зміст діяльності домогосподарства в різних сферах.

Економічна роль домогосподарства в сучасній економіці дуже складна і багатогранна. Це багатофункціональний економічний суб'єкт, і спектр його функцій багато в чому визначають соціально-економічні процеси, що відбуваються в суспільстві. У середині домогосподарства вирішуються проблеми ведення господарства, сімейного бізнесу, забезпечення необхідного рівня попиту, створення інвестиційного капіталу. Домогосподарство виробляє і відтворює один із найважливіших економічних ресурсів – людину, "людський капітал", робочу силу на ринку праці, власників підприємницької здібності. На домогосподарстві лежить відповідальність не тільки за наявність і кількість, а й за якість людського капіталу, тобто за повноцінну соціалізацію, виховання й освіту своїх членів, за прирощення капіталу кваліфікації – суми накопичених знань і навичок для виконання певного виду робіт по виробництву товарів і послуг. Тобто результатом життєдіяльності домогосподарств і об'єктами його власності є не тільки продукти, ресурси, засоби виробництва, а й основа основ сучасної економіки – капітал у всіх його формах.

Серед економічних функцій домогосподарства виділяють зовнішні функції (забезпечення споживчого попиту та пропозиції на ресурсному ринку; інвестиційна та підприємницька діяльність; організація діяльності із забезпечення сім'ї економічними ресурсами) та внутрішні функції (розподіл доходів; організація домашнього господарства). Виконання економічних функцій є економічною базою для повноцінного виконання домогосподарством інших функцій: біологічних, особистісно-психологічних, соціально-виховних, рекреативної. Але виконання домогосподарством своїх функцій зазнає певних змін. Часом деякі функції домогосподарства починають виконувати частково, інші взагалі припиняють виконувати та передають іншим суб'єктам. Приклади таких ситуацій досить поширені: виробнича діяльність натурального домогосподарства була введена за його межі у формі підприємства та реалізована у ринковій формі, функція освіти передана громадським навчальним закладам, функція утримання непрацездатних – спеціалізованим соціальним закладам, охорони здоров'я – лікарням, функція виховання – дитячим садкам та яслам. Таке делегування домогосподарством власних функцій може розглядатися як організаційна інновація, що має позитивні та негативні ефекти. Тому слід визначити, які чинники спричиняють такий процес делегування функцій домогосподарства назовні та чим обумовлено створення спеціалізованих інститутів для їх виконання.

Серед таких чинників делегування повноважень домогосподарства слід розрізнити зовнішні фактори, які детерміновані інституційним оточенням, та внутрішні причини, пов'язані з ефективністю діяльності домогос-

подарства. Економічним мотивом делегування домогосподарством частини своїх функцій іншим суб'єктам є оцінка зовнішньої та внутрішньої ефективності економічної діяльності. Так, причиною виведення процесу виробництва за межі домогосподарства К. Маркс вважав необхідність створення великого виробництва, розмір якого детермінований індустріальними технологіями [5, с. 333–515], за Ф. Найтом виникнення фірм пояснюється як намагання мінімізувати ризики та невизначеності, Р. Коуз [4, с. 36–57] та О. Вільямсон [3] пояснюють існування фірм необхідністю зменшення трансакційних витрат. Інституційна теорія не застосовувалася для аналізу діяльності домогосподарства, але останнє положення аргументовано доводить економічну доцільність виведення окремих виробничих функцій за межі домогосподарства. Економічна поведінка домогосподарств, як і підприємства, характеризується особливостями укладання та виконання контрактів із зовнішніми організаціями та працівниками, а також способами організації внутрішнього адміністративного механізму.

Якщо розглянути виробничу діяльність домогосподарства у найпростішому варіанті, воно є власником виключних прав на ресурси та активи, необхідні для надання продукту або послуги, і може здійснити процес виробництва. У такому випадку домогосподарство-виробник продукту може укласти лише одну угоду (контракт) – зі споживачем. В умовах ринкової реалізації вони змушені нести певні трансакційні витрати, пов'язані з оцінкою якості продукту та його споживчих властивостей. Певні витрати пов'язані також зі сферою обміну: з реалізацією продукту, його доставкою, пошуком покупця тощо. Збільшення обсягів виробництва за вимогами ефективного масштабу потребує від економічного суб'єкта відповідного нарощування інвестицій. Якщо ж у домогосподарства недостатньо ресурсів для виробництва блага, то воно змушене укладати додаткові контракти з їх власниками, з постачальниками сировини, комплектуючих, енергії тощо. У таких умовах загострюються проблеми координації виробничої діяльності, узгодження очікувань, зростає ймовірність виникнення конфліктів із приводу розподілу доходів тощо. Трансакційні витрати виробництва зростають. Використання інституту фірми як каналу виведення таких витрат за межі домогосподарства дозволяє ці витрати знизити. Аналогічно діє механізм зниження трансакційних витрат домогосподарства за умови використання інших інститутів: держави, ринку, окремих організацій (навчальних та медичних закладів, пенсійної або страхової системи тощо).

При прийнятті рішень щодо подібних організаційних інновацій домогосподарство спирається на економічні та соціальні ефекти, що виникають у певному інституційному середовищі, яке є основою (критерієм ефективності) його економічного вибору та детермінує прийняття господарських рішень. Тому ступінь залучення домогосподарства в суспільний поділ праці, в ринкові відносини, пропозицію ресурсів домогосподарств та споживчий попит можна регулювати інституційними інструментами (цінами, ставками відсотку, оподаткуванням, нормами банківських резервів та іншими ринковими важелями).

В умовах формування постіндустріальної економіки домогосподарство змінює форми та методи реалізації своїх функцій, зокрема у відтворювальному процесі. Так, відбуваються інноваційні зрушення в технологіях і організації процесу виробництва, на основі яких з'являються нові форми залучення домогосподарства в суспільний розподіл праці: робота вдома, дистанційна робота, віртуальний офіс тощо. Фактично відбувається зрощування домогосподарства та офісу (виробництва). Такі тенденції економічно обґрунтовані: економічні

(зниження явних і прихованих витрат, вирішення проблем переміщення працівників і продукту) і соціальні вигоди (гнучкий графік роботи, залучення працівників з обмеженими можливостями), тобто інновації у виробничій діяльності домогосподарства мають позитивні екстерналиї. Для таких змін існують технологічні умови – зв'язок за допомогою Інтернету або комп'ютерних мереж. У внутрішньому домогосподарському виробництві, як і в суспільному, відбуваються структурні зміни: зростає роль та частка інформаційних продуктів, послуг, наукових досліджень; використовуються новітні технології приготування їжі, догляду за одягом, прибирання, консервування тощо, які допомагають зекономити на витратах.

Значні зміни в діяльності домогосподарств відбуваються у сфері споживання: поширюються можливості задоволення потреб через систему суспільного споживання, розвивається суспільна сфера послуг, яка повторює традиційні послуги домогосподарств. Розроблений та широко впроваджений комплекс машин і механізмів для автоматизації хатньої роботи змінює зміст домашньої праці, зростають вимоги до хатньої робочої сили.

Одночасно змінюються технології споживання: воно набуває глобального характеру, стираються національні та кастові відмінності, прискорюється темп процесу споживання, зростає його економічна ефективність. Результати таких тенденцій у споживанні не можна розглядати односторонньо: вони мають як позитивні, так і негативні економічні, соціальні, демографічні та інші наслідки (екстерналиї) для здоров'я, культурної спадщини, інституціонального розвитку тощо.

Інноваційні процеси у сфері обміну також неоднозначно впливають на ефективність діяльності домогосподарства. З одного боку, купівельна діяльність в умовах неімовірної різноманітності благ та послуг, множинність їх споживацьких якостей, їх складність та комплексний характер споживання потребують високої кваліфікації покупця, знання сучасних технологій не тільки споживання, а й торгівлі (нові способи оплати, вплив дії реклами, супутні послуги – кредит, торгівельна гарантія тощо), що вимагає додаткових витрат ресурсів домогосподарства. З іншого боку, процес покупки стає простіше, знижуються витрати на пошук товару (наприклад, пошук через Інтернет), його доставку (зараз нерідко її здійснюють самі продавці), оплату (значна частка платежів йде у безготівковій формі) тощо. В останні роки розвиток торгівлі, розповсюдження великих торгівельно-розважальних комплексів, додаткові послуги та сервіс (паркування, доставка, кредит, зручний режим роботи), значне зменшення часу та інших ресурсів домогосподарок на придбання товарів, покращення умов отримання торгових послуг призвели до того, що зникає межа між купівельною діяльністю та відпочинком. За соціологічними опитуваннями, лише для 20 % покупців похід до крамниці – лише необхідність, для інших – це джерело приємних емоцій, задоволення, форма відпочинку [6].

Відбуваються зміни в обміні й на ресурсному ринку. Демократизація цієї сфери на пострадянському просторі призвела до пом'якшення контролю з боку держави. Це має як позитивні (можливість домогосподарств вільно розпоряджатися своїми ресурсами), так і негативні наслідки (неконтрольована зайнятість, посилення експлуатаційного тиску, розшарування населення за доходами).

Таким чином, (1) інноваційні зміни в економічній діяльності домогосподарства призводять до зміни в обсягах і структурі трансакційних витрат, що фактично слугує економічним і соціальним обґрунтуванням використання інновацій.

(2) Економічні ефекти від застосування організаційних інновацій (зокрема, делегування фірмам, державі та іншим інститутам окремих функцій домогосподарства) обумовили роль домогосподарства як системостворюючого суб'єкта в системі суспільних інститутів. (3) Оскільки реалізація економічних та інших функцій домогосподарства завжди відбувається в певному інституційному середовищі і є основою (критерієм ефективності) його економічного вибору, що детермінує прийняття господарських рішень, ступінь залучення домогосподарства в суспільний поділ праці, у ринкові відносини, пропозицію ресурсів домогосподарств та споживчий попит можна регулювати інституційними інструментами.

Подальші дослідження інноваційних та інших ефектів діяльності домогосподарства допоможуть запропонувати дієві інструменти їх оцінки та інтерналізації.

Список використаних джерел

1. Артьомова Т. І. Методологія інституціоналізму в контексті теорії вартості / Т. І. Артьомова // Економіка і прогнозування. – 2003. – № 3. – С. 108–118.
2. Аткинсон Э. Б. Лекции по экономической теории государственного сектора / Э. Б. Аткинсон, Дж. Стиглиц. – М.: Аспект Пресс, 1995. – 832 с.
3. Вільямсон О. Економічні інституції капіталізму: Фірми, маркетинг, укладання контрактів: [монографія] / Вільямсон О. – К.: АртЕк, 2001. – 472 с.
4. Коуз Р. Фирма, рынок и право: [монографія] / Р. Коуз; [пер. с англ.]. – М.: Дело, 1993. – 192 с.
5. Маркс К. Капитал / Карл Маркс. – [2-е изд.]. – М.: Политиздат, 1960. – 920 с. – (Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения: [в 39 т.]; т. 23).
6. Радаев В. Революция в торговле: влияние на потребление и жизнь [Электронный ресурс] / В. Радаев. – Режим доступа: www.polit.ru.
7. Стиглиц Дж. Экономика государственного сектора / Стиглиц Дж. – М.: ИНФРА-М, 1997. – 720 с.
8. Шаститко А. Модели рационального экономического поведения человека / А. Шаститко // Вопросы экономики. – 1998. – № 5. – С. 53–67.

Надійшла до редколегії 12.10.12

О. Зухба, канд. экон. наук, доц.

Донецкий национальный технический университет,
Высшая школа экономики и менеджмента, Донецк

ИННОВАЦИОННЫЕ ЭФФЕКТЫ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ДОМОХОЗЯЙСТВА

Определена сущность и содержание инновационных изменений в экономической деятельности домохозяйства в различных сферах воспроизводства. Показано, что каждое нововведение в деятельности домохозяйства положительно или отрицательно влияет на ее результаты. Доказано, что наличие положительных и отрицательных экстерналий введения инноваций служит экономическим обоснованием их внедрения.

Ключевые слова: домохозяйство, институциональная система, инновации, экстерналии.

O. Zukhba, PhD, Associate Professor

Donetsk National Technical University, Higher School of Economics and Management, Donetsk

INNOVATIVE EFFECTS OF HOUSEHOLD'S ACTIVITY

There is determined essence and content of innovative changes in household's economic activity in different areas of reproduction. There is shown in the paper that every innovation in household's activity have positive or negative effect on its results. There is shown that positive and negative externalities existence of innovations is economic justification for their implementation.

Keywords: household, institutional system, innovations, externalities.